

„A veszteség gondos dokumentálása”¹ A kulturális örökségvédelem intézményrendszerének változásai a rendszerváltás után (1990–2015)

Viskolcz Noémi

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Felnőttképzési Intézet

A kulturális örökség gondozására és védelmére a 2. világháború után a megfelelő jogszabályi környezet kialakítása mellett komplex intézményrendszerek jöttek létre a fejlett nyugati államokban. Magyarországon az 1980-as évektől érzékelhető az európai tendenciák, a kulturális örökséget integrált módon kezelő szemléletmód adaptálása. Az alábbi írásban az elmúlt 25 év történéseit, a kulturális örökség védelmét szolgáló és biztosító állami intézményrendszer változásait követem nyomon azzal a céllal, hogy a kulturális örökségi tanulmányokkal foglalkozó egyetemi hallgatók is hasznosítani tudják.

1990 előtt

A 2. világháborút követő átmeneti időszak után 1957-ben hozták létre az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőséget (OMF) az Építésügyi Minisztérium Város és Községrendezési Főosztályának ellenőrzésével. A három osztályra (Tervezési és Kivitelezési Osztály; Műemlékfelügyeleti Osztály; Tudományos Osztály) tagoló és hatóságként is működő szervezet tulajdonképpen minden a műemlékvédelemmel kapcsolatos feladatot ellátott a kutatástól a tervezésen át a gyakorlati kivitelezésig és a szakmai felügyeletig. Az OMF égisze alatt szerencsésen egyben maradtak a 19. század utolsó harmadától növekvő tudományos gyűjtemények, a műemléki terv- és fotótár, az irattár és a könyvtár, sőt, a rendszeres gyarapításuk sem állt le. A fejlődés motorja az 1960-as évektől Dercsényi Dezső volt, olyan munkatársakkal az oldalán, mint Entz Géza és Horler Miklós. A művészettörténész Dercsényi 1965–1975 között tudományos igazgatóhelyettesként irányította a szakmai munkát, emellett egyetemi tanárként a szakemberképzésben is jelentős szerepet vállalt. A korszerű és komplex intézményi keretek kialakításán túl Dercsényi érdeme még, hogy a tudományos alap kutatás és a műemléki értékvédelem fontosságának a szemléletét érvényesíteni tudta, lépést tartva a műemlékvédelem nemzetközi trendjeivel (Entz 2014: 28–47).

¹ A címnek ez a része Klanciczay Gábor Lővei Pállal készített interjújának bevezetőjéből származik, miszerint az értelmiség feladata a jelenlegi helyzetben a tiltakozáson túl a veszteségek dokumentálása, ld. „Ha mindez így marad, akkor ez ennek a 140 éves történetnek a vége.” (Lővei – Klanciczay 2012).

1990–1998: a rendszerváltás kezdeti évei

A korábbi közigazgatási rendszer megroppanásával az új önkormányzati törvény (1990. évi LXV. törvény az önkormányzatokról) révén igyekeztek az építészeti-műemlékvédelmi és a régészeti feladatokat delegálni a települések és a megyék felé. A törvény az építészeti értékek védelmét a települési önkormányzatokhoz, míg a régészeti örökség védelmét a megyei önkormányzatokhoz rendelte. Ugyanakkor az OMF átszervezésének szándéka már jóval a rendszerváltás előtt megjelent, és 1991-re hosszas előkészítő munka után a következő szempontok váltak meghatározóvá: a műemlékvédelem önállósága, amely egy országos hatókörű intézményben testesül meg; strukturált komplexitás (azaz a tevékenységi körök szétválasztása az intézeten belül); megfelelő jogszabályi környezet (Fejérdi 1992: 103–104). Ennek szellemében került sor az Országos Műemlékvédelmi Hivatal létrehozására, amely három önálló, a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium felügyelete alá sorolt intézményből – közülük a Műemlékek Állami Gondnoksága teljesen új volt – állt, az eredményt az 1. táblázat szemlélteti:

1957–1992	Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség (OMF)				
1992–2001	Országos Műemlékvédelmi Hivatal (OMvH) - hatósági jogkör - felügyeleti jogkör - tudományos feladatok OMvH-n belül Műemlékfelügyeleti Igazgatóság -önálló jogi személy, 5 vidéki iroda (területi központok), feladatai -műemléki és épületkutatási engedélyeztetés -építmények felmérése -műemléki helyreállítások támogatása OMvH-n belül Építészeti Múzeum	1992–2007	Állami Műemlék-helyreállítási és Restaurálási Központ (ÁMRK) az OMvH szakmai hátterintézménye, a műemlékvédelem operatív feladatainak állami szolgáltatója, feladatai -a kiemelt jelentőségű vagy veszélyeztetett helyzetű műemlékek és környezetük kutatása -a műemlékek régészeti feltárása és felkutatása, valamint építészeti tervezése és restaurálása - a műemlékek helyreállítása komplex módon	1992–2007	Műemlékek Állami Gondnoksága (MÁG) önálló jogi személyű önállóan gazdálkodó költségvetési szerv, az OMvH szakmai felügyelete alatt, feladata -az állami tulajdonú műemléki együttesek és parkok kezelése -kulturális és turisztikai szolgáltatások nyújtása

1. táblázat: Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal struktúrája 1992-ben

Lóvei Pál úgy jellemezte ezeket az éveket, hogy az OMvH és az ÁMRK szétválasztásával az operatív munkára kiszervezett kollégák többsége elszakadt a gyűjteményektől és a tudományos munkától, ráadásul egyfajta bürokratikus, hivatali szemléletmód telepedett rá az intézményre, ami nem tett jót a műemlékvédelem ügyének (Lóvei – Klaniczay 2012). Granasztóiné Györffy Katalin pedig a feladatok közötti párhuzamosságokból és átfedésekből fakadó feszültségekre emlékezett egy cikkében (Granasztóiné 2013). Ugyanakkor a tudományos munkának nagyon is kedvezett a légkör, tanulmányok, feldolgozások, kiállítási katalógusok sokasága született ezekben az években (Lóvei – Klaniczay 2012). Még egy pozitívum említhető: az újonnan kialakított intézmények munkatársai is részt vettek annak az új műemlékvédelmi törvénynek az előkészítésében, amit 1997-ben fogadott el az országgyűlés (*1997. évi LIV. törvény a műemlékvédelemről*), ezzel az 1881-es törvény után újra önálló szabályzást kapott a terület (Fejérdy 1997: 235–237). A törvény a műemlékeket a nemzet közös kulturális kincseiként határozza meg, védelmükre nemzeti összefogást kíván, fenntartásukat, a mindenki számára hozzáférhetővé tételüket közérdeknek nevezi.

1998–2010: Az integrált örökségvédelmi intézményrendszer kialakítása

Az új rendszernek még stabilizálódni sem volt ideje, amikor újabb szervezeti változások következtek, részben a szintén 1997-ben elfogadott Kulturális törvényből (*1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről*) fakadóan, amely a könyvtárak és közművelődés mellett a múzeumok és a régészet viszonyát is szabályozta. A törvény a kulturális javak védelmének összehangolására és irányítására létrehozta a Kulturális Örökség Igazgatóságát (KÖI) a művelődés és közoktatási miniszter szakmai felügyeletével, felruházta hatósági és felügyeleti jogkörrel, azaz a KÖI járt el a kulturális javakra (védetté nyilvánítás, kiviteli engedélyek, közgyűjteményi elhelyezések) és a régészetre (régészeti terület ideiglenesen védetté nyilvánítása, feltárási engedélyek) vonatkozóan. Nyilvántartási kötelezettsége volt a védetté nyilvánított kulturális javakról, a régészeti jelentőségű védett földterületekről, a nem védett, de ismert régészeti lelőhelyekről, a jogtalanul eltulajdonított kulturális javakról és javaslattevési joggal is rendelkezett ugyanezekben az ügyekben. Ezekon kívül feladatai közé tartozott a magyarországi muzeális intézményekkel kapcsolatos adatok gyűjtése, azok nyilvántartása és közzététele.

1998 – 2001	Kulturális Örökség Igazgatósága (KÖI) önállóan gazdálkodó költségvetési szerv a kulturális javak védelmére, a régészeti ügyek kezelésére és a magyarországi muzeális intézmények adatainak nyilvántartására
-------------------	---

1998-ban a jobboldali kormányváltással szimbolikus politizálás vette kezdetét, amely az új minisztériumi struktúrában is megmutatkozott. Létrehozták a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumát, amelynek felállításában – ahogy erre

Cselovszki Zoltán egy interjújában kitért – Baán László (kormánybiztos, főigazgató, Szépművészeti Múzeum), Habony Árpád (Orbán Viktor miniszterelnök kommunikációs tanácsadója) és maga Cselovszki vettek részt. (Bogár 2006) A minisztérium élére a magát kultúrpolitikai kérdésekben nehezen kiismerő Háromi József agykutató professzor került, akit 2000 januárjától Rockenbauer Zoltán váltott. Az OMvH-t és a KÖI-t az új minisztérium fennhatósága alá sorolták. Az OMvH élén 1998. október 1-től Entz Géza művészettörténész állt, aki nagy lehetőséget látott abban, hogy a műemlékvédelem 50 év után ismét a kulturális ágazat részévé vált (Román 1998: 289). Az új csúcsszervezet lehetőséget teremtett egyfajta paradigmaváltáshoz, a kulturális örökség területeit közösen kezelő és ezzel a nemzetközi örökségvédelmi trendekhez közelítő szemléletmód kialakításához. Megkezdődött a kulturális örökséget a sokszínűségében felfogó új törvény előkészítése, amelyet végül 2001-ben fogadtak el (*2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökségről*). Ez az addig több törvényben szétaprózott kulturális örökség fogalmat definiálta, illetve védelmét külön szabályozta, és a régészet, a kulturális javak és a műemlékvédelem területeit egyben és egységes filozófiával kezelte. Ugyanakkor a törvény kritikusai már ekkor világossá tették, hogy az integráció adminisztratív-hivatali szinten ugyan létrejöhet, de a társadalmi elfogadottság megszerzése hosszadalmas folyamat lesz, illetve hogy hiányzik a szabályzásból az ugyancsak a kulturális örökség részének tekintett nem materiális, azaz szellemi javak védelme (ezt 2006-ban külön törvényben rögzítették, *2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről*) (Fekete 2005: 111). Dávid Ferenc művészettörténész szerint pedig „a kultúrafogalom mély tárgyalása, s a rá vonatkozó konszenzus kialakítása” elcsúszott és megfelelő vizsgálatok nélküli volt (Dávid 2005: 13).

Az új törvénnyel új szervezeti felállás járt, Cselovszki magának tulajdonította az ötletet, mely szerint brit mintára 2001-ben összevonták a KÖI-t az OMvH-val, és létrejött az English Heritage-hez hasonlatos Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (Bogár 2006), amelynek első elnöke éppen Cselovszki lett. Az angol műemlékekért felelős szervezet hatásköre a régészeti emlékekre is kiterjedt, illetve kezdetől fogva nagy szerepet játszott a kulturális örökség társadalmasításában is, így például az oktatásban és az örökségturizmusban (Rác 1998), a KÖH 10 éves történetét tekintve éppen ez utóbbi, az örökség társadalmasítása hiányzott a legjobban, erre utal Entz Géza is egy vele készült beszélgetésben (Kovács 2010).

Országos Műemlékvédelmi Hivatal (1992–2001)	Kulturális Örökség Igazgatósága (1998–2001)
2001. október Kulturális Örökségvédelmi Hivatal	

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma sajtótájékoztatója szerint „a változás lényege, hogy a polgárok minden, a kulturális örökséggel kapcsolatos ügyeit egyetlen hivatalnál, illetve annak regionális irodájában intézhetik, akár egy műemléki felújítás engedélyezéséről, akár egy festmény külföldre vitelének jóváhagyásáról van szó.” (NKÖM sajtóközlemény 2000). Az új meghivatal szerkezetét és feladatait a 2. táblázat szemlélteti.

<p>2001–2012</p>	<p>Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) önállóan gazdálkodó költségvetési szerv -hatósági jogkör -szakhatósági jogkör -felügyeleti jogkör -tudományos feladatok</p>	<p>1992–2007</p>	<p>Állami Műemlék-helyreállítási és Restaurálási Központ (ÁMRK) szakmai háttérintézmény</p>	<p>1992–2007</p>	<p>Műemlékek Állami Gondnoksága (MÁG) szakmai háttérintézmény</p>
	<p>Tanácsadó testületei Örökségvédelmi Tanácsadó Testület Ásatási Bizottság Műemléki Tervtanács Kulturális Javak Bizottsága</p>				
	<p>Építészeti Múzeum</p>				

2. táblázat: A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal struktúrája 2002-ben

Az immár sokadik szervezeti változást, a létszámnövekedést, a vezetők állandó cserélődését rendkívül nehezen élte meg a szakma. Ráadásul „az 1997. és 2001. évi törvények rendszeres módosításai és az új vezetők változó elvárásai elbizonytalanította, sokszor ellehetetlenítette az elmélyült, átgondolt, tervezhető szakmai munkát.” (Granasztóiné 2013). Mások a hatalmas, centralizált intézmény nehezen mozgathatóságát és az államigazgatással való konfliktusait is érzékelték (Lővei – Klaniczay 2012). A műemlékvédelemmel egy rangra emelt többi kulturális örökségi elem térnyerését – addig az örökség és műemlékvédelem fogalmakat egymás szinonimáinak tekintették –, az említett paradigmaváltást a műemlékvédelmi szakemberek egyfajta divatnak tartották és ugyanakkor vereségnek is érezték (Fekete 2005: 110). A változások olyan apróságnak tűnő dolgokban is megnyilvánultak, mint hogy az évente hat alkalommal megjelenő *Műemlékvédelem* szakmai-közéleti folyóirat a 2002/1. számától az alcímében immár „kulturális örökségvédelmi folyóirattá” változott (majd a 2008/1. számtól „A magyar műemlékvédelem folyóirata” ismét).

A KÖH megalakulása utáni évek sem hoztak nyugvópontot, különösen a kormányváltásokat sínylette meg a hivatal. 2002-ben a baloldal győzelme után távozott Cselovszki Zoltán elnök, őt Varga Kálmán váltotta, aki egyébként a tárgyalt időszak leghosszabb hivatali idejét, öt évet töltött ki vezetőként (Harangi 2002). 2006-ban megszűntették a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumát, az új Oktatási és Kulturális Minisztériumban egy főosztály képviselte az örökségvédelmet és felügyelte a KÖH-öt. 2007. áprilisban az Állami Műemlék-helyreállítási és Restaurálási Központot (ÁMRK) alakították át: új neve – Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat (KÖSZ) – mellé önállóságot és új feladatköröket

kapott. A régészeti és épített kulturális örökség hatékonyabb védelmét megcélozva alaptevékenysége „műemlékek komplex tervezése és a régészeti lelőhelyek kutatása és ezek eredményeinek feldolgozása, továbbá örökségvédelmi szakértési munkák végzése, valamint a nagyberuházásokhoz kötődő régészeti feladatellátás koordinálása” (KÖSZ Alapító okirat 2007). A szakszolgálat kifejezetten a 100 millió forint feletti beruházások esetén volt illetékes a feltárási feladatok standardszerű ellátásában, itt elsősorban az ebben az időszakban zajló autópálya építésekre és autógyári fejlesztésekre – például a 2009-ben meginduló kecskeméti Mercedes-gyárra – kell gondolni. A másik háttérintézet sem maradt érintetlenül, a Műemlékek Állami Gondnoksága elnevezésű Műemlékek Nemzeti Gondnokságá-ra (MNG) változott, a fenntartó ezzel a szervezet országos jelentőségét kívánta hangsúlyozni. A közben posztjáról távozó Varga Kálmán elnök az MNG főigazgatójaként folytatta tovább, a KÖH élére pedig Mezős Tamás egyetemi tanár került 2007 júniusától. A felügyelő miniszter, Hiller István azzal magyarázta a változásokat, hogy az ingatlan örökség védelme modernizációra szorul, amit a vezetőcsere garantál (Somlyódi 2007).

2010–2016: az örökségvédelem rendszerszintű veresége

2010 tavaszán kormányváltás történt Magyarországon, az 1998–2002 közötti időszak után újra a jobboldal került hatalomra. A változás már néhány héten belül érezhető volt a kulturális örökségvédelem területén is: az új, oktatást, kultúrát és egészségügyet összevegyítő óriásminisztérium vezetője, Réthelyi Miklós felmentette Mezős Tamást, és Tamási Judit régészt bízta meg a KÖH irányításával. A politikai szándékok azonban messze túlmutattak az egyszerű vezetőcséren, és ez már Tamási első tájékoztatóiban is érződött. Szerinte a szakszerűség, jogszerűség és gyorsaság követelményrendszere megbomlott, a hivatalnak egyszerűsíteni kell a bonyolult és bürokratikus eljárás módokon, illetve már ekkor hangsúlyozta, hogy a KÖH nem fejlesztés ellenes (Petőcz 2010). Ennek az utolsó megjegyzésnek a háttere a későbbi események fényében vált csak világossá. Időközben még egy fontos átalakítás történt: az örökségvédelmi törvény 2010. augusztus 1-jén hatályba lépett módosításával megszüntették a 2007-ben létrehozott Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálatot. (KÖSZ) Feladatait a Magyar Nemzeti Múzeumba integrált Nemzeti Örökségvédelmi Központ (NÖK) vette át önálló múzeumi egységként, bár csak csökkentett formában, hiszen a leletmentő ásatások jogát ismét a megyei múzeumokra delegálták. 2011-től pedig az addig a KÖH szakemberei által végzett műemlék-felügyeleti tevékenységet szervezték át a megyei kormányhivatalokhoz.

A problémák egyre sokasodtak, a KÖH és a NÖK ellen kifogások merültek fel a gazdasági élet szereplői részéről. Lővei Pál nem hivatalos információk alapján a Mercedes gyár újabb bővítésének ügyét említette: a régészeti feltárások mintegy 70 hektáros területet érintettek, amely a maximált 4000 Ft/nm árat számolva 2,8 milliárd forintba került volna a fejlesztőnek. A Mercedes vezérkara közvetlenül a kormányhoz fordult panasszal (Lővei – Klaniczay 2012). A kormányzat törvénymódosítással orvosolta a helyzetet, a kötelező régészeti feltárások időtartamát lecsökkentették és a finanszírozás felső határát a beruházás értékének

1%-ában, maximum 200 millió forintban állapították meg.² (Völgyesi 2012). A KÖH eközben az Új Széchenyi Terv prioritásaihoz igazodva 2011 októberében közzétette munkaanyagát az új kulturális örökségvédelmi nemzeti stratégiáról,³ amely tartalmában és stílusában az új kormányzati célokhoz való alkalmazkodás jegyeit viselte: a kulturális örökség és a nemzeti össztermék előállításának kapcsolatáról, az örökségvédelem jövedelemtermelő képességéről szólt. Ugyanakkor mértéktartó kritikát is megfogalmazott, figyelmeztette a mindenkori kulturális politikát, hogy „a kulturális örökséget integráltan kezelje, és az azzal kapcsolatos állami feladatellátás jogszabályi, intézményi, finanszírozási stb. széttagozottságát felszámolja”. Hiányolta a hatékony örökségvédelem eszközeit, figyelmeztetett arra, hogy míg az elvárások egyre bővültek, a rendelkezésre bocsátott források és eszközök nem növekedtek, „az állam nem úgy viselkedik, mint ahogy az tőle, mint a közérdek és a közjó képviselőjétől elvárható volna” (Tamási 2011b). Valamint megállapította, hogy az örökségvédelem állami intézményrendszere a folyamatos átszervezések, az elkezdett, de be nem fejezett reformok következtében nem tud következetes és gondos munkát végezni

A kulturális politika sértetten reagált. Egy újabb törvénymódosítással az önálló építésügyi hatósági jogkört csavarta ki a műemlékvédelem kezéből – három polgármester a Fidesz-KDNP-ből (Borkai Zsolt, Habis László és Michl József) nyújtotta be a javaslatot 2012 tavaszán – azzal az indoklással, hogy ezentúl a települési önkormányzatok látják el ezt a feladatot (Völgyesi 2012). A módosítás elfogadását követően Tamási Judit lemondott tisztségéről, és ennek a szellemében mondta el „hattyúdalát” a Parlamentben 2012. április 20-án a Műemléki Világnap alkalmából. Beszédét úgy fejezte be, hogy a jó állam arról ismerszik meg, hogy támaszkodik a saját szakapparátusára, elfogadja annak döntéseit, s bizalma van a szakemberei iránt (Tamási 2012: 7).

A kormányzatnak azonban már sem a hivatalban, sem a szakemberekben nem volt bizalma. 2012. július 1-től újra régi emberüket, Cselovszki Zoltánt nevezték ki. L. Simon László, akkori kultúráért felelős államtitkár a következőket fogalmazta meg: „az az elvárásunk a KÖH új elnökével szemben, hogy dinamizálja a hivatalt, szorosabb együttműködést alakítson ki a minisztériummal és az örökségvédelem szempontjai semmikor ne sérüljenek. A népi építészettől a régészeti feltárásig mindenre oda kell figyelnie, de fontos, hogy hatékony kapcsolatot építsen ki a gazdaság szereplőivel. Összefoglalva: az örökségvédelem nem lehet a fejlődés akadálya, de azt sem tehetjük meg, hogy a fejlődés érdekében kidobjuk a múltunkat.” (MTI hír 2012).

A minden helyzethez kitűnően alkalmazkodó Cselovszki akkor sem tiltakozott, amikor váratlanul (de nem előzmények nélkül) 2012. szeptember 15-i hatállyal

² A törvénymódosítást L. Simon László (Fidesz, az Országgyűlés Kulturális és Sajtóbizottság elnöke) nyújtotta be 2011 szeptemberében, a vitákról és arról, hogy hogyan lépett át az örökségvédelem a gazdasági élet, ld. <http://magyarmuzeumok.hu/tema/349_az_oroksegvedelmi_torvenymodosito_javaslatrol> [2016.01.28.]

³ A stratégia megtalálható volt a KÖH honlapján. A 2012 óta bekövetkezett változások során minden korábbi tartalmat eltüntettek az utódszervezet (Forster Központ) honlapjáról. A stratégia civil szervezetek honlapjain még elérhető, illetve nyomtatásban is megjelent (Tamási 2011).

egy kormányrendelettel megszüntették a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt (266/2012. (IX.18.) Kormányrendelet a kulturális örökségvédelmi hatóságok kijelöléseiről és eljárásaikra vonatkozó általános szabályokról). L. Simon László a Magyar Nemzetnek azt mondta, hogy „a kormányzat tapasztalata az, hogy mind a régészeti feltárás, mind az épített örökség megóvása szempontjából a hatósági engedélyeztetési folyamat bonyolult, lassú, számos területen pedig a korrupció lehetőségét veti fel.” (Tölgyesi 2012). A korrupció vádját lebegtető államtitkári nyilatkozat csak olajat öntött az amúgy is forrongó szakmai közélet tüzére, ám a kulturális örökségvédelemmel foglalkozó műemlékesek, régészek, művészettörténészek hiába tiltakoztak a mindenféle konzultáció és egyeztetés nélkül bevezetett új rendszer ellen.⁴ A hivatal munkatársainak pedig az volt az érzésük, hogy a régészet által gerjesztett problémák miatt az egész örökségvédelmet megbélyegezték (Lővei – Klaniczay 2012; ICOMOS Híradó 2014: 6).

Annyit sikerült elérni, hogy nem jogutód nélkül szűnt meg a KÖH, hanem létrehoztak egy új, hatásköreiben erőteljesen megcsonkított, létszámában lecsökkentett új szervezetet, amely a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ nevet kapta. Hatósági jogköreit elvették, feladatait szétesztették, ezenkívül beléolvasztották a 2007-ben az elődjéből kiemelt Műemlékek Nemzeti Gondnokságát (MNG). A táblázat a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal hatósági jogköreinek és feladatainak szétdarabolását mutatja be:

Kulturális Örökségvédelmi Hivatal		
<p>Belügyminisztérium Területfejlesztési, építésügyi és örökségvédelmi helyettes államtitkárság</p> <ul style="list-style-type: none"> - műemlékügy ágazati irányítása (műemlékké nyilvánítás és törlés), műemlék- és régészeti nyilvántartás - tudományos munkatársak előbb a Budapest Főváros Kormányhivatala Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatal, Örökségvédelmi Iroda, Tudományos Osztály 2013. június 31-ig majd a BM háttérintézményeként működő Lechner Lajos Tudásközpontba kerültek, feladatuk a hatósági döntések szakmai támogatása 	<p>Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Kormányhivatalok</p> <ul style="list-style-type: none"> - 20 elsőfokú Építési és Örökségvédelmi Iroda Budapest Fővárosi Kormányhivatal országos hatáskörrel másodfokon ebben 2013. januárjától újabb változás! Járási Hivatalok – 21 elsőfokú Építési és Örökségvédelmi Hatóság (másodfokon a 19 megyei + Budapest Fővárosi Kormányhivatal illetékes) 	<p>Emberi Erőforrások Minisztériuma</p> <p>Helyettes Kulturális Államtitkárság</p> <ul style="list-style-type: none"> - Forster Központ: gondnokság, gyűjtemények (írártár, terv- és fotótár, könyvtár), műtárgyak, világörökség + Műemlékek Nemzeti Gondnoksága - Építészeti Múzeum

3. táblázat: A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal szétdarabolása 2012

⁴ A hivatalos és civil szervezet tiltakozó levelei és petíciói közömbösen leperegtek a kormányzatról, ezek ma is olvashatók különféle honlapokon, ld. például az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága állásfoglalását <<http://www.icomos.hu/a-magyar-muemlekvedelemert-az-icomos-mnb-nyilatkozata-a-koh-megszunteteserol/>> [2016.01.28.]

Cselovszki Zoltán mindezt nem érte meg szakmai vereségként, a kormányzati állásponttal való azonosulását az új központ megalakulását üdvözlő köszöntője is kifejezi: „Új korszak kezdődött a kulturális örökségvédelem, kulturális örökségi értékeinkkel való gazdálkodás területén. A változás már az átalakulás elindításakor is érzékelhető volt; immár intézményi szinten is kézzel foghatóvá vált azzal, hogy megalakult a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ, amely magába olvasztotta a Műemlékek Nemzeti Gondnokságát. A Központ küldetése és eszménye szerint választotta névadójaként báró Forster Gyulát (1846–1932), a Magyar Tudományos Akadémia és a főrendiház tagját. Forster Gyula szellemiségének méltó utóda kíván lenni a Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ.”⁵ Cselovszki a következő feladatokat fogalmazta meg ugyanekkor a hivatal számára:

- a vagyonkezelésében lévő, állami tulajdonú épített örökség, a kiemelt műemlékek, műemlékegyüttesek, műemléki értékek és régészeti lelőhelyek, berendezések, gyűjtemények fenntartása, fejlesztése, hasznosítása, üzemeltetése
- az örökséggazdálkodás keretén belül az Európai Unió által finanszírozott projektek továbbvitele
- a Műtárgyfelügyeleti Iroda országos illetőségű első- és másodfokú hatósági munkájának folytatása
- a világörökséggel kapcsolatos feladatok végrehajtása
- a kulturális örökséggel kapcsolatos dokumentumok gyűjtése, feldolgozása; a könyv-, terv- és fotótárával szolgáltató tudományos intézmény szakmai tudásközpontként való megjelenítése

Cselovszkinak két év adatott terve megvalósítására, 2014 augusztusában azonban neki is fel kellett állnia. A helyét Ságghi Attila foglalta el, akit L. Simon László mutatott be a sajtó képviselőinek. A menesztés okául a határidőre be nem fejezett uniós projekteket (Ozora, Somogyvár, Majk) említette az államtitkár. L. Simon azt is állította, hogy a két évvel korábbi átszervezéssel neki fenntartásai voltak, és hogy semmilyen személyes felelősséget nem érez a KÖH szétverése miatt (Csordás 2014). Ságghival visszatért a 2012-ben a Lechner Lajos Tudásközpontba (Belügyminisztérium) kiszervezett tudományos osztály és 2015. január 1-től a Magyar Nemzeti Múzeumba helyezett Nemzeti Örökségvédelmi Központ (1513/2014. IX.16. Kormányhatározat a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központja által ellátott egyes feladatoknak a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és vagyongazdálkodási Központ részére történő átadásáról). A műemlékügy irányítását és a Forster Központot a Lázár János irányította Miniszterelnökség vette magához (Hamvay 2014).

⁵ A beköszöntő azóta eltűnt a KÖH honlapjával együtt, egy mentésnek köszönhetően a tartalmi kivonat megmaradt nekem, ugyanakkor az elhangzott változata ma is meghallgatható az Inforádióon: <<http://inforadio.hu/hir/belfold/cselovszki-modszertani-javaslatot-dolgoz-ki-a-forster-kozpont-570987>> [2016.01.28.]

Sághi egy évet sem töltött a hivatal élén. A közös megegyezéssel való távozásáról 2015 májusában így nyilatkozott a *Magyar Narancsnak*: „Minden fontos határidőt betartottunk, minden ránk rótt feladatot teljesítettünk. Egy 98 fős szervezetet vettem át, amit 300 főre kellett fejleszteni, ennyi idő alatt még felszámolni sem lehet egy ekkora szervezetet, nem felépíteni”, emellett még megemlítette L. Simonnal való szakmai vitáit is (Hamvay 2015).

Az államtitkár javaslatára az addigi helyettesét, a kiemelt kulturális fejlesztéseért (így a Várbazárért) felelős Sárváry Istvánt nevezték ki a Forster Központ élére. A Miniszterelnökség közleménye szerint feladatai közé tartozik a Nemzeti Kastélyprogram és a Nemzeti Várprogram elindítása, a Nemzeti Hauszmann Terv megvalósítása (MTI hír 2015). Sárváry a hivatali idejének eddig eltelt másfél évében láthatatlan volt, a sajtónak nem nyilatkozott, állásfoglalás tőle örökségvédelmi ügyekben nem született.

A 2015. április 24-én megjelent *Magyar Közlönyben* olvasható a Lázár János által szignált utasítás, amely tartalmazza a Forster Központ Szervezeti és Működési Szabályzatát. A Központ irányítási szerve a Miniszterelnökség. Élén az elnök áll, a gazdasági elnökhelyettes mellett még három szakmai elnökhelyettes működik: Örökségvédelmi és Hatósági (Nyilvántartási Iroda, Műtárgyfelügyeleti Iroda, Műemlékvédelmi Tudományos és Szolgáltatási Főosztály, Régészeti Tudományos és Örökségvédelmi Főosztály, Világörökségi Főosztály), Régészeti és Fejlesztési (Régészeti Szolgáltatási Főosztály, Régészeti Projektiroda), Örökséggazdálkodási (Fejlesztési és Tervezési Főosztály, Projekt-megvalósítási Főosztály, Létesítményüzemeltetési Főosztály). Tanácsadó testületei a Kulturális Javak Bizottsága, az Ásatási Bizottság és a Műemléki Tanácsadó Testület (Forster SZMSZ 2015).

A cikk írásakor a Forster Központtal kapcsolatban egy újabb hír jelent meg, miszerint Lázár János miniszter javaslatára a kormány 73 intézet megszüntetését illetve beolvasztását tervezi. A Forster Központ a minisztériumba beolvasztásra kijelöltek között szerepel (Szabó 2016). Az átalakítások az elmúlt évtizedek hányattatásai után sem kímélik a hazai örökségvédelmet.

Az örökségvédelem és a felelősei

Az alábbi táblázat az integrált örökségvédelem 2001-ben kialakított intézményének élén álló elnököket sorolja fel, akik egy személyi vezetőként felelősséget viseltek vagy viselnek a szervezetért és a magyar kulturális örökségért.

év	elnök	szervezet neve
2000-2002	Cselovszki Zoltán, építész	OMvH (2001-ig) KÖH
2002-2007	Varga Kálmán, történész-muzeológus	KÖH
2007-2010	Mezős Tamás, építőmérnök	KÖH

2010-2012	Tamási Judit, régész	KÖH
2012-2014	Cselovszki Zoltán, építész	Forster Központ
2014-2015	Sághi Attila, építőmérnök	Forster Központ
2015-	Sárváry István ⁶	Forster Központ

4. táblázat: A KÖH és utódszervezetének elnökei (2016. januárig)

A 2010 óta kialakult válságos helyzetért a kulturális területen illetékes politikusok listáját is érdemes megtekinteni, hozzáátéve, hogy 2014 óta a Miniszterelnökséget vezető miniszter szakpolitikai feladatköre a kulturális örökségvédelem (152/2014. (VI.6.) Kormányrendelet a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről).

Miniszter	Kultúráért felelős államtitkár	Helyettes államtitkár
Réthelyi Miklós (NEFMI) 2010–2012	Szűcs Géza (NEFMI) 2010–2012	Kálnoki-Gyöngyössy Márton 2010–2011 (NEFMI)
Balog Zoltán (EMMI) 2012–2014	L. Simon László (EMMI) 2012–2013	Hammerstein Judit 2011–2014 (NEFMI/EMMI)
Lázár János (Miniszterelnökség) 2014–	Halász János (EMMI) 2013–2014 L. Simon László (Miniszterelnökség) 2015–	Puskás Imre 2014– (Miniszterelnökség)

5. táblázat: A kulturális örökségvédelemért felelős politikusok 2010-től

Az örökségvédelem jelenlegi állapota

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága 2014 októberében közzétett egy elemző, helyzetfelmérő és jövőképet felvázoló dokumentumot *Örökség a jövőnek – jövő az örökségnek* címmel. (ICOMOS Híradó 2014) Ennek, valamint a szakirodalom és sajtócikkek alapján a következő égető problémák jellemzik a területet:

- folyamatosan változó jogszabályi környezet
- túlszabályozás
- folyamatosan változó szervezeti struktúra
- folyamatosan cserélődő vezetés
- szakemberhiány

⁶ Sárváry István a Miniszterelnökség honlapján olvasható pár soros életrajza alapján 2000-ben végzett a Szent István Egyetemen, de a szak nincs megjelölve. Az egyetem nyilvános adatai szerint 2000-ben valóban benyújtott egy szakdolgozatot valamelyik gazdasági alapképzésben (BA). Rövid, de látványos, L. Simon László mellett befutott politikai karrierje csúcsa, hogy a Forster Központ élére került, személyében először van a hivatalnak olyan vezetője, aki sem szakterületi (építészet-műemlékvédelem, régészet, kulturális örökség, művészettörténet) végzettséggel, sem pedig kellő tapasztalattal nem rendelkezik.

- meggyengült érdekérvényesítő képesség
- örökségvédelmi civil mozgalmak gyengesége vagy hiánya
- társadalmi közmegegyezés hiánya, sokszor negatív társadalmi megítélés
- a felsőfokú szakember elméleti és gyakorlati képzésének hiánya
- szakmai műhelyek hiánya

Befejezésképpen Marosi Ernő egy gondolatát idézném a magyar örökségre vonatkozóan: „Szomorúan állapítjuk meg, hogy ehhez a hagyományozáshoz ma a sok tekintetben megzavarodott szakma és annak szétzilálódott intézményei kevésnek bizonyulnak, szükséges a társadalom szélesebb körű támogatása.” (Marosi 2012). Mikor ébred föl a magyar társadalom?

Irodalom

- Bogár Zsolt 2006. „Mindenkivel jobban vagyok” – Cselovszki Zoltán portréja. *Magyar Narancs* 18 (25) <http://magyarnarancs.hu/belpol/mindenkivel_jobban_vagyok_cselovszki_zoltan_portreja-65670> [2015.01.28.]
- Csordás Lajos 2014. Cselovszkinál az akarással volt a baj. *Népszabadság* 09. 04. <<http://nol.hu/kultura/cselovszkinal-az-akarással-volt-baj-1484317>> [2015.01.28.]
- Dávid Ferenc 2005. Bevezető a kulturális örökségről és a kulturális közvagyonról. In György Péter – Kiss Barbara – Monok István (szerk.): *Kulturális örökség – társadalmi képzelet*. OSZK – Akadémiai, Budapest. 13–14.
- Entz Géza 2014. Dercsényi Dezső és a magyar műemléki topográfia. *Magyar Szemle*, Új folyam 23 (1–2) 28–47. <http://www.magarszemle.hu/cikk/dercsenyi_dezso_es_a_magyar_muemleki_topografia> [2015.01.28.]
- Fejérdy Tamás 1992. A magyarországi műemlékvédelem átalakuló intézményrendszeréről. *Műemlékvédelmi Szemle* 36 (1) 103–109. (ugyanaz: *Műemlékvédelem* 36 (4) 193–196.)
- Fejérdy Tamás 1997. Amit nagyon vártunk: az 1997. évi LIV. törvény a műemlékvédelemről. *Műemlékvédelem* 41 (4) 235–237.
- Fekete Iona 2005. Műemlékvédelem és örökség Magyarországon: intézménytörténet, perspektívák, vélemények. *Világosság* 46 (6) 101–116.
- Granasztóiné Györffy Katalin 2013. Szellemi örökségünk, a magyar műemlékvédelem. *Magyar Szemle* Új folyam 22 (3–4) 80–92. <http://www.magarszemle.hu/cikk/szellemi%20oroksegunk_a_magyar_muemlekvedelem> [2015.01.28.]
- Hamvay Péter 2014. Újból összerakták. *Magyar Narancs* 36 (37) <<http://magyarnarancs.hu/belpol/ujbol-osszeraktak-91665>> [2015.01.28.]
- Hamvay Péter 2015. Kellett a hely – a Forster Központ elnökének mennie kell. *Magyar Narancs* 37 (22) <<http://magyarnarancs.hu/belpol/kellett-a-hely-a-forster-kozpont-vezetojenek-mennie-kell-95163>> [2015.01.28.]
- Harangi Anna 2002. Interjú Varga Kálmánnal. *Műemlékvédelem* 46 (6) 378–382.
- ICOMOS Híradó 2014. Örökség a jövőnek – jövő az örökségnek. *ICOMOS Híradó, a Magyar Nemzeti Bizottság közleményei* 2014. október (különszám) <http://epa.oszk.hu/02600/02686/00045/pdf/EPAO2686_ICOMOS_Hirado_2014_10_ksz.pdf> [2015.01.28.]
- Kovács Olivér 2010. Interjú Entz Gézával: meg kell teremteni az örökségipart! *Műemlékem.hu*. <http://www.muemlekiem.hu/magazin/entz_geza_interju_oroksegipar> [2015.01.28.]
- A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat alapító okirata 2007. <http://www.nefmi.gov.hu/letolt/minisz/alapito_okirat/kosz_alapito_okirat_091116.pdf> [2015.01.28.]

- Lővei Pál – Klanciczay Gábor 2012. “Ha mindez így marad, akkor ez ennek a 140 éves történetnek a vége” BUKSZ-beszélgetés a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal feloszlásáról. *Budapesti Könyvszemle* 24 (3–4) 254–268. <http://buzsz.c3.hu/1203/Lovei_interju.pdf> [2015.01.28.]
- Marosi Ernő 2012. Száz éve született Entz Géza. *Magyar Szemle Új* folyam 22 (1–2) <http://www.magvarszemle.hu/cikk/szaz_eve_szulett_entz_geza> [2015.01.28.]
- A Miniszterelnökséget vezető miniszter 10/2015. (IV. 24.) MvM utasítása a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ Szervezeti és Működési Szabályzatáról 2015. *Hivatalos Értesítő* 18 (20) <<http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/12/PDF/2015/20.pdf>> [2015.01.28.]
- MTI hír 2012. Cselovszki Zoltán lesz a KÖH elnöke. *Magyar Nemzet* 06. 28. <<http://mno.hu/grund/cselovszki-zoltan-lesz-a-koh-elnoke-1087169>> [2015.01.28.]
- MTI hír 2015. A Miniszterelnökség közleménye. *Országos Sajtószolgálat* 06. 01. <http://os.mti.hu/hirek/107671/a_miniszterelnokseg_kozlemenye> [2015.01.28.]
- Az OMvH vége? 2000. *Építészfórum.hu* 10. 06. <<http://epiteszforum.hu/nyomtat/as-omvh-vege>> [2015.01.28.]
- Petőcz Éva 2010. „A kormányzat integrált örökségvédelemben gondolkozik” – Dr. Tamás Judit a KÖH élén. *Építészfórum.hu* 08. 02. <<http://epiteszforum.hu/a-kormanyzat-integralt-oroksegevedelemben-gondolkozik-dr-tamasi-judit-a-koh-elen>> [2015.01.28.]
- Rác Jolán 1998. Anglia műemlékvédelmi hivatala, az English Heritage. *Műemlékvédelmi Szemle* 8 (2) 243–264.
- Román András 1998. Műemlékvédelem a kormánystruktúrában és az OMvH-n belül, interjú Entz Gézával. *Műemlékvédelem* 8 (6) 289–292.
- Somlyódi Nóra 2007. Váltás a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal élén: frontok és homlokzatok. *Magyar Narancs* 19 (25) <http://magyarnarancs.hu/belpol/valtas_a_kulturalis_oroksegevedelmi_hivatal_elen_frontok_es_homlokzatok-67278> [2015.01.28.]
- Szabó András 2016. Itt a megszűnő állami hivatalok listája. *vs.hu* 01. 21. <http://vs.hu/kozelet/osszes/itt-a-megszuno-allami-hivatalok-listaja-0121?utm_source=hrkrs&utm_medium=rss&utm_campaign=main#!s15> [2015.01.28.]
- Tamási Judit 2011a Hogyan építsünk a múltból jövőt? A kulturális örökség védelme, mint állami feladat In Bardoly István (szerk.) *Magyar Műemlékvédelem XV.* Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, Budapest. 145–161.
- Tamási Judit 2011b A kulturális örökség társadalmi és gazdasági haszna. In Frech Magda (szerk.) *Az épített örökség védelmében.* Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia, Budapest. 27–34.
- Tamási Judit 2012. Ünnepek és tanulságok. *Örökség* 5 4–7.
- Tölgyesi Gábor 2012. Örökségvédelem: korrump lehetett a rendszer? *Magyar Nemzet* 09. 10. <<http://mno.hu/grund/oroksegevedelem-korrump-lehetett-a-rendszer-1104343>> [2015.01.28.]
- Völgyesi Orsolya 2012. Átalakítás vagy felszámolás? – a magyarországi kulturális örökségvédelem elmúlt két évéről. *epiteszforum.hu* 09. 20. <<http://epiteszforum.hu/atalakitas-vagy-felszamol-as-magyarorszagi-kulturalis-oroksegevedelem-elmult-ket-everol>> [2015.01.28.]

